

J. Battjes

Het landgoed ‘De Eerste Steen’

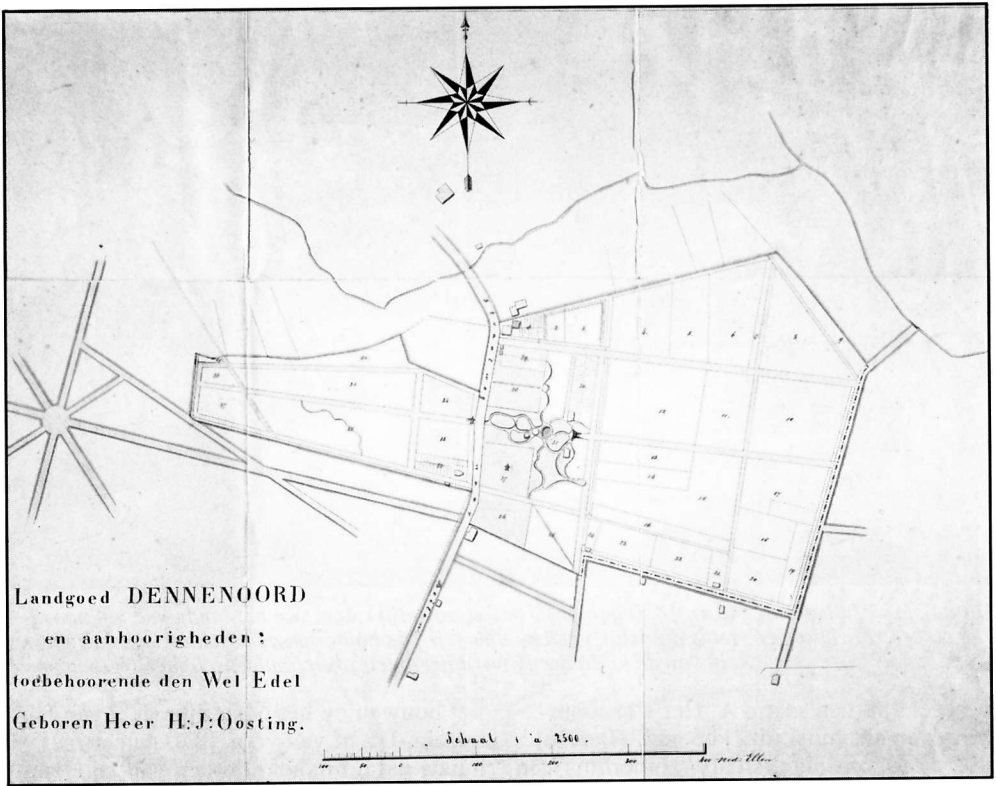
Ondanks de planmatige stervormige aanleg van het grootste deel van het Asserbos, zijn er nog altijd daarvan afwijkende vormen te ontdekken. Eén van die ‘indringers’ is het voormalige landgoed ‘De Eerste Steen’. Het lag in een gebied ten oosten van de Beilerstraat en ten zuiden van de huidige Port Natalweg, dat in de achttiende eeuw nog bestond uit heide. In 1789 kreeg Jan Haak Oosting (1749-1828), één van de Asser notabelen, een ‘wigvormig’ deel van dit heideveld ter grootte van circa 4,7 ha in erfpacht. In 1812 kocht hij de hiervoor jaarlijks te betalen canon af. Oosting was meteen begonnen met de ontginning van het gebied. Hij liet sloten graven en bomen planten, met name dennebomen. Ook werd een slagboom met ijzerwerk geplaatst, alsmede een pomp. In 1791

kocht Oosting aan de overkant van de Beilerstraat een gedeelte van het Asserbos.¹ Misschien heeft hij dit deel kunnen verkrijgen, omdat het bos hier zeer laag gelegen is en deels een venige ondergrond heeft.² Oosting verwierf hier een langwerpig gebied van circa 4,6 ha.

Het aldus ontstane landgoed ter weerszijden van de Beilerstraat noemde Oosting “De Eerste Steen” omdat hier, gerekend vanaf de Brink, de eerste (stenen) mijlpaal stond langs de postweg naar het zuiden.³ De naam was overigens niet exclusief verbonden aan het landgoed. In 1823 werd een zekere Lambert Jans “kastelein op de Eerste Steen” genoemd. Kennelijk heette zijn café ‘De Eerste Steen’. Hij zal dezelfde zijn geweest als “kastelein” Lam(m)bert

Het bekende witte huisje aan de Beilerstraat dateert niet uit 1789, zoals op de gevel staat, maar uit 1813. In het begin van de jaren negentig van deze eeuw is het overigens grotendeels afgebroken en vervolgens weer in oude stijl herbouwd (collectie Gemeentearchief Assen)

Kaart van na 1846 van het landgoed 'De Eerste Steen', toen beter bekend als 'Dennenoord' (collectie Gemeentearchief Assen)

Jans N(e)uver, die in 1832 eigenaar was van de woning aan de Beilerstraat direct ten zuiden van de huidige Sparrenlaan.⁴

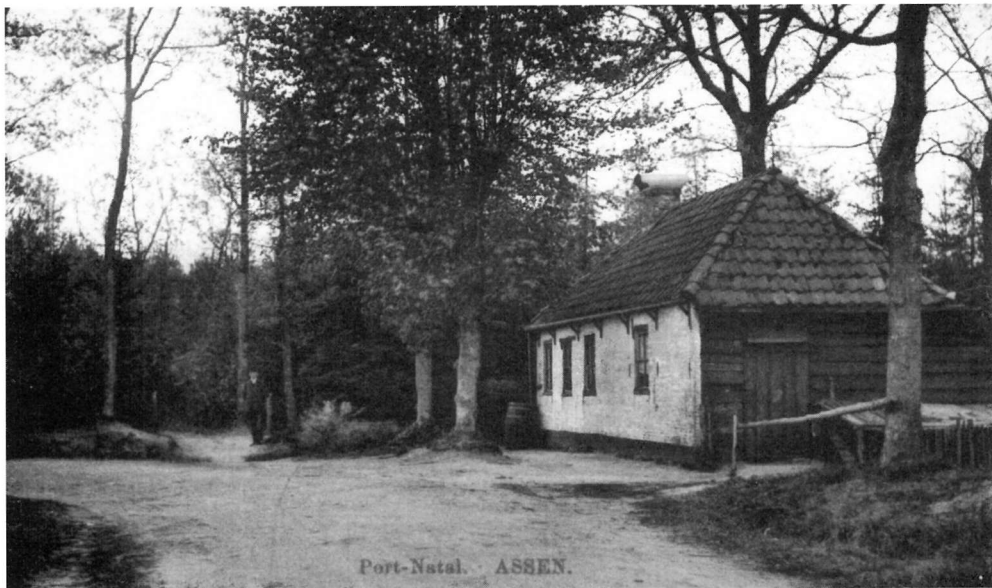
In visueel opzicht werd het bezit van Oosting ter weerszijden van de Beilerstraat verbonden door een lange, centraal gelegen laan. Op het westelijke deel van zijn landgoed kwamen ten noorden en ten zuiden hiervan twee lanen, min of meer evenwijdig aan de centrale as. Hierdoor heeft dit gedeelte van het Asserbos een lanenstructuur gekregen, die duidelijk afwijkt van het door Hofstede ontworpen stervormige patroon. Slechts in het meest westelijk gelegen gedeelte doorsnijdt een laan volgens het oorspronkelijke patroon het landgoed van Oosting.

Aan de westzijde begon Oosting in 1813 met de bouw van een "huijsje", dat in 1814 gereed kwam.⁵ Dit is de bekende witte woning aan de Beilerstraat met het jaartal 1789 op de gevel. Uit het voor-

gaande blijkt al dat dit jaartal niet het bouwjaar van het huis aangeeft, maar het jaar waarin het landgoed is gesticht. Uit aantekeningen van Oosting blijkt verder dat in 1813 aan de westzijde van het landgoed een koepel stond, gelegen in de centrale as. Het was aan "wandelaars van fatsoenlijke stand" toegestaan om van deze koepel gebruik te maken.⁶

Dennenoord

In 1829 erfde Hendrik Jan Oosting (1787-1879), burgemeester van Assen van 1831-1856, van zijn vader het landgoed "De Eerste Steen, bestaande uit Huis, Hof, Bosschen, Bouw- en Groenland". De situering van de bebouwing aan de westzijde van de Beilerstraat is onduidelijk. De betreffende percelen zijn op het kadastrale minuutplan van 1832 niet meer duidelijk te herkennen door slijtage aan de rand van het kaartblad. Volgens het bijbehorende register stond de "boswachterswoning" op

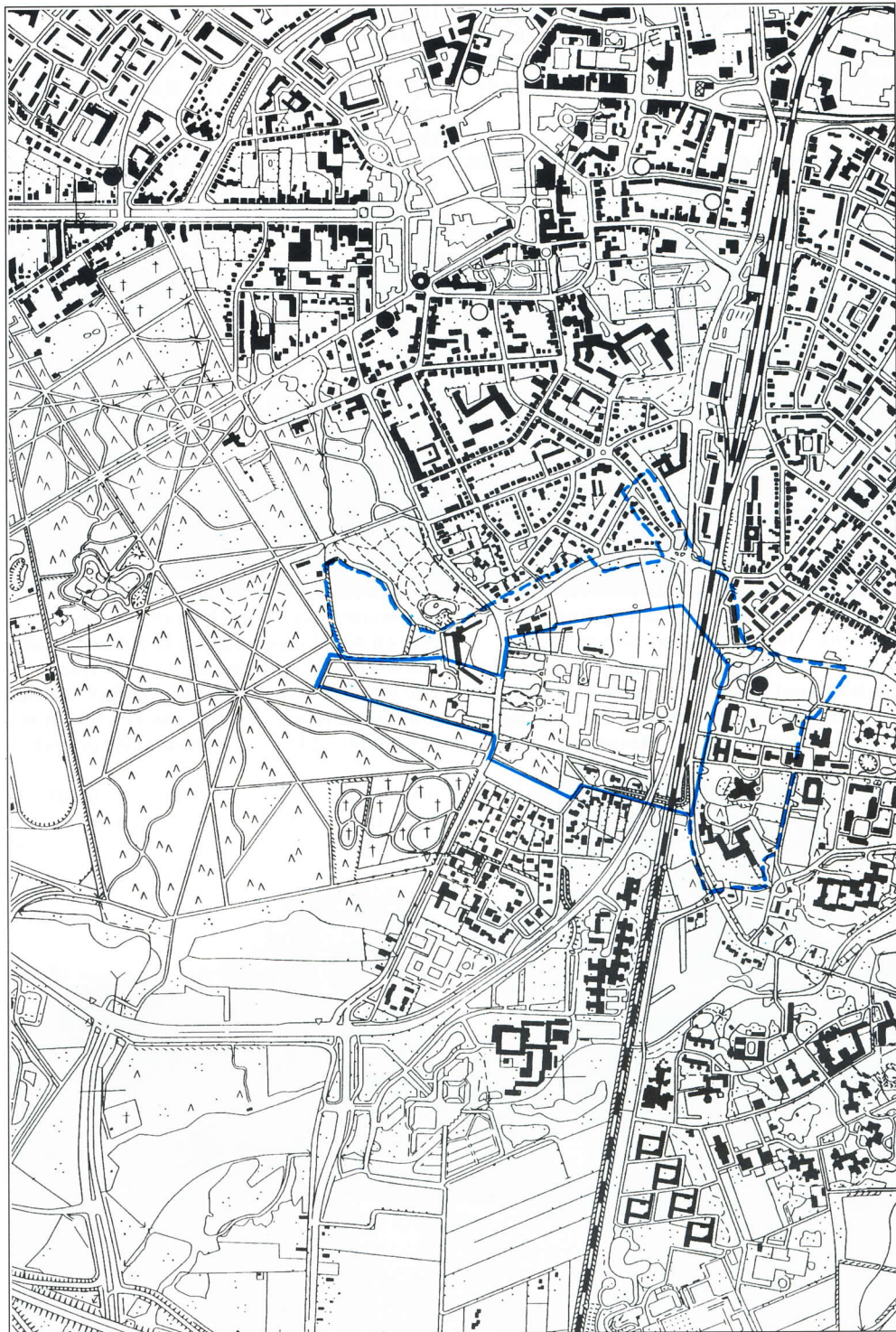
Dit huisje werd tussen 1840 en 1850 gebouwd op het oostelijke deel van het landgoed, ten noorden van de centrale hoofdas. Het is duidelijk geen landhuis. Bij de bouw van de psychiatrische inrichting 'Port Natal' in de eerste helft van de jaren dertig werd het afgebroken (collectie John R.W. Hommes)

perceel 988 van sectie A. Het wordt omschreven als "huis [en?] coepel". Perceel 992 wordt omschreven als "zomerhuis". In werkelijkheid stond de koepel op het laatste perceel. Met 'zomerhuis' zal dus waarschijnlijk de koepel bedoeld zijn. Het bouwwerk is overigens na 1834 al weer verdwenen. Op tekeningen van Oosting wordt alleen het boswachtershuis aangegeven. Ook in notities van na 1834 wordt vermeld dat het 'zomerhuis' op perceel 992 is afgebroken.⁷

In december 1834 kocht H.J. Oosting van de gemeente grote gedeelten van het heideveld ten oosten van de Beilerstraat, waardoor hij zijn landgoed in oostelijke richting kon vergroten tot in totaal ruim 22,5 ha.⁸ Ook hier werden ontginningswerkzaamheden verricht, vooral in de periode na 1840. Hierbij verleende Oosting als burgemeester van Assen zichzelf op basis van de Ontginningenwet van 6 juni 1840 vrijdom van lasten.⁹ Hij plantte onder meer veel dennebomen aan en het landgoed kreeg nu waarschijnlijk daardoor langzamerhand de naam 'Dennenoord'. Een kaart, zeer waarschijnlijk daterend van na 1846, geeft daarvan een fraai overzicht.¹⁰ De kaart laat ook zien dat H.J. Oosting enkele huisjes

liet bouwen op het oostelijke deel van zijn terrein. Uit of van vóór 1840 dateert het huisje dat hij in het noorden van zijn landgoed aan de Beilerstraat liet bouwen. In 1841 en 1846 liet hij, juist ten noorden van de huidige Sparrenlaan, twee huisjes bouwen.¹¹ Het ging in deze gevallen om dienstwoningen, die aan derden werden verhuurd.

Uit de genoemde kaart blijkt ook dat op het terrein aan de oostzijde een woning heeft gestaan ten noorden van de centrale as. Het bouwjaar daarvan is vooralsnog onbekend, maar kan waarschijnlijk gesteld worden tussen 1840 en 1850. Deze woning was iets groter dan de overige (dienst)woningen, maar het is zeker geen landhuis geweest. Ten zuiden van de centrale as is eveneens bebouwing aangegeven, maar de betekenis daarvan is onduidelijk. Bij de beschrijving van de kaart is slechts sprake van een huis op perceel nr. 30. Perceel 31 wordt omschreven als "aanleg met Coepel, vijver, lanen". Op latere topografische kaarten komt deze zuidelijke bebouwing niet meer voor. Het op de kaart weergegeven tuinontwerp zou van de bekende tuinarchitect Lucas Pieters Roodbaard afkomstig kunnen zijn.¹² De huidige tuin-

De grenzen van het landgoed aangegeven op een moderne kaart: de onderbroken blauwe lijn betreft 'De Eerste Steen' en de blauwe stippellijn 'Port Natal'

aanleg is overigens deels van na 1840. Waarschijnlijk hebben we hier te maken met een overtuin (een tuin gescheiden van het huis door een weg) bij het ‘zomerhuis’ aan de westzijde van het landgoed.

Op de kaart is ook de nog steeds bestaande en als rijksmonument beschermde duiventil aangegeven. Toestemming voor de bouw daarvan kreeg H.J. Oosting in 1838.¹³ Ook is de eveneens nog aanwezige en als rijksmonument beschermde theekepel aangegeven. Deze theekepel speelt in de herinneringen van veel Assenaren een grote rol. Roessingh kende haar bijvoorbeeld als “De oude kepel op Port-Natal, waar een kring van Asser heren af en toe kwam om wijntjes te drinken en een stukje te eten en waar zij eens voor de grap hun bord op elkaars hoofd stuk sloegen om te zien wie de sterkste schedel had”. Tine de Ruyter de Wildt-Kingma Boltjes vertelde hoe zij als meisje wel eens werd uitgenodigd om te komen spelen met het nichtje van juffrouw Wilhelmina Hiddingh, die in het huis ‘Oakland’ tegenover de HBS woonde. Ze gingen dan soms theedrinken in de kepel, waar een boerin van één van de nabijgelegen boerderijen had gezorgd voor een theestoom met theeewater.¹⁴

In 1868 moest H.J. Oosting een deel van zijn bezit afstaan in verband met de aanleg van de spoorlijn. Niet alleen verloor hij hierdoor een deel van zijn grond, maar ook dreigde het overblijvende deel van zijn landgoed ten oosten van de spoorlijn onbereikbaar te worden. Na een door Oosting ingediend protest kwam er daarom een overweg tot stand, met een “wachtershuis”. Deze overweg is inmiddels vervangen door het huidige fietstunneltje in de Sparrenlaan. Het wachtershuis is in 1978 afgebroken.¹⁵

Port Natal

H.J. Oosting overleed in 1879. Er waren toen nog slechts vijf van zijn elf kinderen in leven. De erfgenamen gingen over tot een openbare verkoop van de goederen “bij inzate en palmslag”. Het landgoed Dennenoord werd in 43 afzonderlijke kavels te koop aangeboden. Een gedeelte van het landgoed aan de oostzijde van de Beilerstraat werd beschreven als: “Een tuin en wandeling, waarin kepel en goudvisch-vijver met laan aan de oostzijde”. Uiteindelijk wist Georgina Aleida Oosting (1822-1898), een dochter van H.J. Oosting, het landgoed Dennenoord als één geheel

De boerderij ‘Port Natal’ op een foto uit de zomer van 1938. De Port Natalweg liep toen nog niet voor de boerderij langs (collectie Gemeentearchief Assen)

Het landhuis 'De Eerste Steen', gebouwd in 1907 door H.J. Oosting (1842-1915), op een Ansichtkaart uit het begin van deze eeuw (collectie Gemeentearchief Assen)

te verwerven. Zij heeft daarbij gebruik gemaakt van een "stroman", die in haar opdracht had geboden.¹⁶

Georgina Aleida Oosting was weduwe van mr. Cornelis Hiddingh (1809-1871). Zij bezat na de aankoop in 1879 niet alleen het gehele landgoed Dennenoord, maar was ook eigenaresse van gebieden direct ten noorden en ten oosten hiervan. Zo bezat zij onder meer de huidige graslandenclave in het Asserbos, het noordelijk deel van het perceel waar nu de Boshof staat, het weiland ten zuiden van de Port Natalweg en delen van het huidige terrein van Licht en Kracht. Deze gronden werden, zo mogen we aannemen, geëxploiteerd vanuit de boerderij 'Port Natal', die nog steeds op de hoek van de Beilerstraat en de Port Natalweg staat. De oorsprong van de naam Port Natal is onbekend. Vroeger werd de havenstad Durban in Zuid-Afrika zo genoemd; de letterlijke betekenis is 'Haven van een nieuw leven'. De naam zou zodoende afkomstig kunnen zijn van Cornelis Hiddingh, aangezien hij in Kaap de Goede Hoop werd geboren en later zeer nauwe banden onderhield met Oranje-Vrijstaat.

Het landgoed Dennenoord werd door de aankoop in 1879 onderdeel van het omvangrijke landgoed Port Natal.¹⁷

Het westelijke deel

Het westelijke gedeelte van het landgoed 'De Eerste Steen', door Jan Haak Oosting in 1791 verworven, is op een nog onbekend moment in bezit gekomen van Hendrik Jan Oosting (1842-1915), een kleinzoon van de in 1879 overleden H.J. Oosting. Deze Hendrik Jan Oosting was in 1865 naar Indië vertrokken en vestigde zich na 1883 weer permanent in Nederland. Hij was van 1889-1907 lid van de gemeenteraad van Assen. In 1907 liet hij het nog steeds bestaande landhuis 'De Eerste Steen' bouwen. Hij herstelde hiermee ook weer de oorspronkelijke naam van het landgoed. Achter zijn landhuis was een voor derden vrij toegankelijke doolhof.¹⁸

In 1916 erfde Adriaan Abraham Oosting (1874-1951) van zijn vader "De bezitting genaamd 'De Eerste Steen', bestaande uit Zomerhuis, arbeiderswoning, tuin, weiland, bosch en lanen alles staande en gelegen

aan den Beilerstraat te Assen".¹⁹

A.A. Oosting vormde derhalve de vijfde, maar tevens de laatste generatie Oosting die hier grond in bezit had. In 1919 verkocht hij zijn landgoed aan de gemeente Assen, die sindsdien eigenaar is.²⁰ Daarmee verkreeg de gemeente een fraaie afronding van het Asserbos.

Het oostelijke deel: Port Natal

Het oostelijke gedeelte van het oorspronkelijke landgoed 'De Eerste Steen' kwam als onderdeel van het landgoed Port Natal door verervingen in 1898, 1916 en 1918 uiteindelijk in het bezit van Wilhelmina Georgina Fockema-Hiddingh te Pretoria. Zij was een kleindochter van Georgina Aleida Oosting. De familie Fockema-Hiddingh verkocht in 1931 een deel van het landgoed voor f 100.000,- aan de gemeente Assen. De gemeente heeft vervolgens in 1932 grote delen hiervan geschonken aan de Nederlands Hervormde Stichtingen voor Zenuw- en Geesteszieken om de bouw van 'Port Natal' en 'Licht en Kracht' mogelijk te maken.²¹ In 1935 werd het paviljoen 'Port Natal'

officieel in gebruik genomen.²² Het was gebouwd ten noorden van de centrale as, op de plek waar het tussen 1840 en 1850 gebouwde huis heeft gelegen. Daardoor kon gelukkig ook de oorspronkelijke tuinaanleg in grote lijnen bewaard blijven. Het bosgebied op dit terrein is blijkens het voorgaande tamelijk jong en heeft in wezen niets te maken met het Asserbos, ook al loopt de lanenstructuur van dit gebied wel tot daarin door. Uit een inventarisatie in 1978 bleek ook dat de oudste bomen uit 1880 dateerden.²³

Eind jaren tachtig is op het terrein van het paviljoen Port Natal het nieuwe Wilhelmina Ziekenhuis gebouwd, dat in 1990 in gebruik werd genomen.²⁴ Hierbij is de oorspronkelijke tuinaanleg, voorzover toen nog aanwezig, in grote lijnen gespaard. Het gebied is voor wandelaars vrij toegankelijk en een bezoek is zeer de moeite waard. Het is één van de weinige voorbeelden van tuinaanleg uit de vorige eeuw die in Assen bewaard is gebleven. Bij de situering van het ziekenhuis is eveneens rekening gehouden met de oorspronkelijke lanenstructuur. Het fietspad aan de noord-

In de nabijheid van de theekepel aan de overkant van de vijver bevond zich vroeger een merkwaardige stobbenpoort. H. Hommes fotografeerde in 1973 het laatste restant van deze poort, die oorspronkelijk veel groter was (collectie John R.W. Hommes)

zijde is nog één van de oude lanen van het landgoed Dennenoord en de hoofdtoegang naar het ziekenhuisterrein ligt exact in de oorspronkelijke centrale as. Maar daar zullen de bezoekers van het ziekenhuis niet bij stil staan...

Noten:

1. Rijksarchief in Drenthe (RAD), archief familie Oosting, inv.nrs. 520 en 521.
2. *Bedrijfsplan van het Asser Stadsbosch voor de periode 1920-1930 (Toestand zomer 1920)* (s.l., s.a.). Nog in 1920 bleek de afwatering van dit deel zorgen te geven.
3. Zie voor de exacte ligging van deze mijlpaal *Historische Atlas Drenthe. Chromotografische Kaart des Rijks 1:25.000* (Den Ijp, 1989) blad 169.
4. P. Brood e.a. (red.), *Kadastrale Atlas van Drenthe 1832. Deel VIII Assen* (Assen, 1987); RAD, archief notaris Mr. M. Schukking te Assen, inv.nr. 12, 1823/87.
5. RAD, archief familie Oosting, inv.nr. 521. Het oorspronkelijke huis is overigens grotendeels afgebroken en in het begin van de jaren negentig van deze eeuw weer in oude stijl opgebouwd.
6. RAD, archief familie Oosting, inv.nr. 521.
7. *Ibidem*, inv.nr. 515; Brood, *Kadastrale Atlas*.
8. RAD, archief familie Oosting, inv.nr. 522; RAD, collectie Gratama, inv.nr. 414.
9. RAD, archief familie Oosting, inv.nr. 516.
10. Gemeentearchief Assen, collectie losse kaarten.
11. RAD, archief familie Oosting, inv.nr. 516. Het betreft hier respectievelijk de woning aangegeven op perceel 1 van de kaart van na 1846 van het landgoed en de woningen aangegeven op de percelen 21 en 24.
12. Volgens Mulder-Radetzky ontwierp Roodbaard in 1823 voor Jan Haak Oosting de tuinen van het huis 'De Eerste Steen'. Daarvoor is echter geen aanwijzing gevonden. R.L.P. Mulder-Radetzky, 'Roodbaard, Lucas Pieters (1782-1851)', in: J. Bos en W. Foorhuis (red.), *Drentse Biografieën. Levensbeschrijvingen van bekende en onbekende Drenten*. 4 (Groningen, 1993) 94. Op een kaart die op of na 1840 gedateerd kan worden komt de tuinaanleg van de kaart van na 1846 gedeeltelijk voor. De vijver (en de theekoepel) staan namelijk aangegeven. RAD, archief familie Oosting, inv.nr. 516. Denkbaar is dat Jan Haak Oosting zijn landgoed in 1823 met een tuinaanleg ten behoeve van het 'zomerhuis' heeft verfraaid en dat zijn zoon naderhand de tuinaanleg heeft laten veranderen. Mogelijk heeft Roodbaard
- zich hiermee bezig gehouden, maar vooralsnog is onduidelijk hoe en wanneer. In ieder geval heeft Roodbaard in Friesland een aantal overtuinen ontworpen. P. Karst-karel; R.L.P. Mulder-Radetzky en R. Overbeek, *Lucas Pieters Roodbaard, architect van buitengoederen* (tentoonstellingscatalogus Fries Museum; Leeuwarden, 1979).
13. H.M. Luning, *Duiventillen in Drenthe* (Meppel, 1988) 34-38. In de directe omgeving van deze duiventil, op het terrein waar nu De Boshof staat, stond eveneens een duiventil. Deze was in 1843 gebouwd door Cornelis Hiddingh, een schoonzoon van H.J. Oosting, en werd in 1958 'per abuis' afgebroken.
14. L.A. Roessingh, *Stad der Paleizen* (Assen, 1951) 36; B. Boivin, 'Ooggetuigen', in: *Asser Historisch Tijdschrift*, 2 (1992) nr. 1, 10.
15. RAD, archief familie Oosting (aanvulling), inv.nr. 524. Al in 1865 werden bomen gekapt om het tracé te kunnen bepalen. Voorts Meent W. van der Sluis, *Lombok en Aardscheveld. "doar mag 'k ja zo groag over proaten"* (Assen, 1982) 44.
16. RAD, archief familie Oosting, inv.nr. 517; RAD, archief notaris Mr. Hendrik van Lier te Assen, inv.nr. 31, 1879, akte nr. 73.
17. RAD, archieven Grondbelasting, inv.nrs. 103-104 en 173. Op deze kadastrale, zogenaamde grondbelastingbescheiden uit circa 1880 wordt het huis aan de oostzijde, ten noorden van de centrale as, omschreven als "huis op Port Natal" en dus niet als 'huis op Dennenoord'.
18. RAD, archief familie Oosting, inv.nr. 526; J.A.R. Kymmell en Y. Zijlstra, *Na een eeuw 1807-1907. Gedenkschrift ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan der gemeente Assen* (Assen, 1907) 100.
19. RAD, archief familie Oosting, inv.nr. 279a.
20. *Bedrijfsplan*.
21. [J.W.Th.M. Beekhuis-Snieders], 'Geschiedenis Port Natal', in: *De Sonde. Maandelijks contactorgaan van de personeelsvereniging Wilhelmina-Ziekenhuis Assen* (april 1987) 8, 12.
22. *Wilhelmina Ziekenhuis Assen, Bouwlogboek 1987-1990* (Assen, s.a.) 17; *Het Noorden in woord en beeld* (herdruk Assen, s.a.): hierin wordt ten onrechte 14 maart 1931 genoemd voor de opening van Port Natal; Jubileumnummer *Diakonia. Maandblad van de Federatie van diaconieën in de Ned. Hervormde Kerk*, 6 (1935) nr. 4, 75, 80.
23. *Beheersplan 'Port Natal en Licht en Kracht' voor de periode 1978-1988* (s.l., s.a.) 13-14.
24. *Wilhelmina Ziekenhuis Assen, Bouwlogboek 1987-1990* (Assen s.a.) 49.